

PATRIMONI LLENGUA // Pitu Basart > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

I el bou va bramular

Avui, a les Gavarres i l'Ardenya, els animals de treball gairebé només són vius a les llegendes i a la toponímia.

És sabut que, a Girona, va existir un cementiri jueu: era situat en algun lloc de la muntanya que hi ha sobre Pedret, que per això rep el nom de Montjuïc, 'muntanya dels jueus'. Diu una llegenda, recollida per Carles Vivó —que desgraciadament ens ha deixat no fa gaire— al seu llibre *Llegendes i misteris de Girona*, que els jueus abans de la seva fugida al segle XV havien enterrat un fabulós tresor en aquest cementiri. Es tractava d'una caixa que contenia monedes, joies i un bou d'or. Molta gent va intentar trobar el tresor, però, cada cop que algú s'acostava al lloc on era enterrat, un esfereïdor bramul de bou feia fora l'intrús, que baixava tan de pressa cap a Girona que les cames li tocaven el cul. Les històries recollides pel senyor Vivó expliquen altres fets meravellosos que succeïren al voltant del cementiri de Montjuïc i de la figura del bou d'or, que sembla lògic de relacionar amb el vedell d'or de les escriptures sagrades. A les Gavarres i a l'Ardenya, però, tenim altres topònims que, més que amb l'escultura que Moisès va destruir en baixar del Sinaí, quan anava cap a la terra promesa, tenen relació amb aquest i d'altres animals de treball, tan for-

cuts i esforçats.

Algunes cases i alguns llocs de les Gavarres reben el nom de 'bou' (del llatí BOS, BOVIS) perquè hi ha viscut algú que s'anomenava d'aquesta manera; són topònims d'aquesta classe can Bou —una casa que va fer durant molts anys d'hostal, a prop dels Metges— i la petja d'en Bou —un lloc que pertany a la propietat de can Bou en el qual confronten tres amos i que s'anomena així pel fet que hi ha dues cassoles en el llècol en forma de petjada. Existeix també el coll del Bou: si un dia voleu anar a peu des de Sant Cristòfol

del Bosc —una ermita que hi ha entre Llambilles i Cassà— fins a Santa Pellaia, hi haureu de passar ineludiblement. Us adonareu que hi arribeu perquè el camí s'enfila dret com una serp eixarreïda per superar l'últim desnivell abans d'arribar al camp de l'Hort Alt, prop de can Carreres. En Martí Salvi, que hi va viure i que no és capaç de comptar les vegades que ha arribat a passar pel coll de Bou, m'explica que el seu pare li havia contat l'origen del nom d'aquest coll: resulta que a tocar del camí hi havia una bassa, que avui és enterrada, on s'abeurava el bestiar.

→ Can Bou i la *Criminala*

Diuen que un diumenge de fa molts anys, més de cinquanta i més de seixanta, mentre els homes de les cases dels encontorns dels Metges feien beguda i jugaven a cartes a can Bou, s'hi va presentar la dona d'una casa propera molt esverada: els va dir que el seu home no es trobava gaire bé, que era al llit i que si podien ajudar-la. Tres homes van acompanyar-la a casa i van pujar a veure què li passava. Van trobar l'home tapat fins al coll amb un llençol, immòbil, fred, sense respiració: mort. Van retirar el llençol per esbrinar què li havia ocorregut. En aquell moment un dels homes va dir: «No toqueu res més i aviseu l'autoritat: aquest home no ha mort de causes naturals.»

Va resultar que la dona, conxorxada amb el germà del seu marit, havia decidit acabar amb la vida del seu espòs per compartir els dies amb el cunyat. La part més crua de la història és la forma com va matar el marit: retorçant-li els testicles. El crit —que no el bramul— del pobre home devia ser espantós. Aquesta acció va fer aquella dona per sempre més mereixedora del motiu amb què se la va conèixer: la *Criminala* ☛

Del bou a les altres bèsties. Sense deixar el bou, el poeta dels camps, en paraules tretes del *Bestiari* de Pere Quart, trobem al sud de Celrà, prop de la font d'en Bóta i la riera de Mavalls, un paratge que hi té relació: s'anomena el Bou Vell. Si bé aquest topònim assegura una velledat amable a aquest animal tan bonàs, prop de Cassà, a Matala, hi ha can Matabous, una casa que li planteja un negre panorama. D'altra banda, la forma 'bover' —que és cognom, amb variants 'bové', 'boué', 'bué'...— pot designar un pastor de bous:



el puig Boer i la roca Boera són dos topònims de l'Ardenya que en poden ser derivats.

D'altres animals de treball, també són presents en la nostra toponímia. Al pla de Matamala, hi ha cal Cavall Petit i cal Cavall Gran. El matxo, un animal híbrid entre cavall i burra, dóna nom al clot del Matxo—entre el mas Vidal de Sant Climent de Peralta i cal Carrony de Fitor— i al coll del Matxo Mort, que es troba anant de can Llac de Romanyà cap a can Sitges. Sembla que rep aquest nom pel fet que els animals—en aquest cas, matxos— que feien la tragina de mercaderies de Palamós cap a Cassà, trobaven, des de can Llac fins a aquest fals coll, una pujada fortíssima,

que els deixava rebotats, metafòricament morts, de cansament. I ja que parlem d'híbrids, anomenarem la mula. A l'Ardenya, en Jaume Bosch de Sant Feliu, registra un topònim curiós: la Mula Espenyada, que designa, segons explica a *Remembrances de l'Ardenya i les Gavarres*, un estimball del comal Romeguer on va esbalçar-se un d'aquest animals de tir. Guardarem per al final la forma Vacamorta, paratge de Cruïlles famós perquè viu el conflicte de l'abocador. Segons Coromines, aquests topònims poden rebre el nom pel fet de ser un lloc de pastura on moren sovint aquests animals o bé perquè el nom ha evolucionat des d'un 'baga morta', lloc de bagueny despoblat, abandonat. La

primera de les dues possibilitats és la bona en el nostre cas: segons explica en Jaume Abel, aquest devia ser un lloc de pastura perquè s'hi troben nombrosos cadàvers d'animals enterrats.

No sé si una vaca morta pot bramular tan fort com ho fa el bou, que fins i tot aconsegueix d'espantar el rei, que és un lleó, en el *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull. Si no ho pot fer, potser ens convindria assajar un bramul col·lectiu per fer fora l'intrús que, en forma d'abocador, amenaça la pau de Cruïlles i de les Gavarres. La nostra vaca morta té tant de dret al repòs en pau com aquell bou d'or que els jueus van enterrar a Montjuïc 🦏.

Can Matabous, al veïnat de Matamala de Cassà.